

DE INDIASE OPSTAND VAN 1857 EN EEN VAN ZIJN LEIDERS: NANA SAHIB

door Ron de Haan

Het kan voorkomen dat een nieuwe aanwinst ervoor zorgt, dat de afgebeelde persoon op de pijp je bijzondere interesse wekt. Zo verging het mij ook bij de aankoop van een Franse figurale manchetpijp. De adellijk uitziende, besnorde persoon draagt op het revers de intrigerende naam Nana Sahib (*foto 1*). Op de ene zijde van het manchet staat voorts vermeld: A PICARD en op de andere zijde het vormnummer 482. Tenslotte staan in het midden onder de pijp in een ovaal de letters CPB afgebeeld (*foto 6*).

Gambier

Voor de echte verzamelaar is een pijp met de afbeelding van Nana Sahib niet nieuw. Immers, ook de bekende firma Gambier vervaardigde een pijp met de voorstelling van deze man. De krachtig uitgebeelde figuur lijkt echter op generlei wijze op de in verschillende catalogi van Gambier (waaronder die uit 1868 en 1894) afgebeelde persoon (*afb. 2*).

Ondanks een uitvoerige speurtocht in de literatuur en op internet zijn tot op heden geen duidelijke portretten bekend van Nana Sahib (of Saïb), die toch zo belangrijk is geweest voor de geschiedenis van een van de grootste Britse kolonies: India.

Van adel tot opstandeling

Nana Sahib, ook wel Dandhou Panth genoemd, werd in 1825 geboren. Hij was de adoptiefzoon van de laatste Pascha van de Marathen. Aanvankelijk diende hij in het Engelse leger, maar na ernstige meningsverschillen stapte hij op... Een van die meningsverschillen betrof het feit, dat hij als "prins" recht meende te hebben op een pensioen. Volgens de Engelsen kwam hij daarvoor echter niet in aanmerking.

Kort na de beëindiging van zijn carrière in het leger raakte hij betrokken bij de Indiase opstand, die een van de belangrijkste gebeurtenissen uit de Indiase geschiedenis zou worden: "The Indian Mutany".

Nana Sahib werd een van de belangrijkste leiders van deze opstand. De rellen vingden aan in 1857 in Kanpur, een stad aan de Ganges in Bengalen. Hij verkreeg zijn grootste bekendheid door zijn wreedheden. Hij liet de gevangengenomen vrouwen en kinderen van de Engelse troepen bij honderden op beestachtige wijze afslachten.

Uiteindelijk werd hij, na eerdere mislukte pogingen tijdens de strijd om de residentie "Lucknow", in 1857 door Generaal Havelock (*afb. 5*) verslagen en vluchtte in 1858 naar Nepal.

Nana Sahib verdween in de anonimiteit, maar zijn reputatie vormde aanleiding tot het maken van figurale pijpen....

foto 1

foto 6

Wie was Sir Henry Havelock?

Sir Henry Havelock werd op 5 april 1795 geboren in Sunderland (Durham, Engeland). Hij groeide op in een religieus gezin en volgde op 20-jarige leeftijd twee van zijn broers die reeds als militair in India werkzaam waren.

Als militair maakte Havelock een aantal oorlogen mee, waaronder de Burmese oorlog (1824-1826) tot de Afghaanse oorlog (1839-1842). Hiervoor werd hij weliswaar onderscheiden, maar in de hiërarchie van het leger klom hij echter maar langzaam op. Zijn grote doorbraak kwam, toen hij in 1857 bij de vierde poging de residentie Lucknow ontzette en de vijand van Engeland, Nana Sahib, versloeg. Voor deze daad werd hij tot ridder geslagen en kreeg promotie tot Major General. Hij kon echter maar kort genieten van zijn onderscheiding. Kort daarna, op 24 november 1857, stierf Havelock in India aan dysenterie.

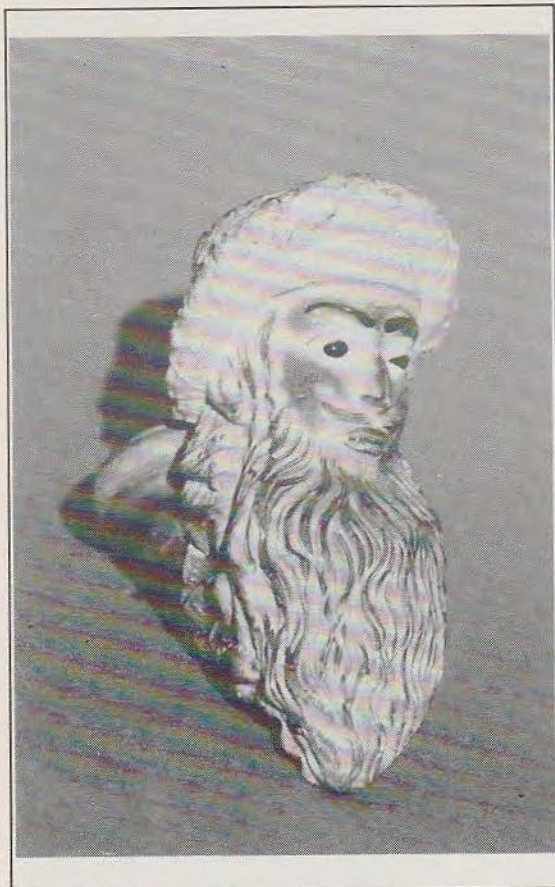

foto 4 ▲

afb. 2 ▼

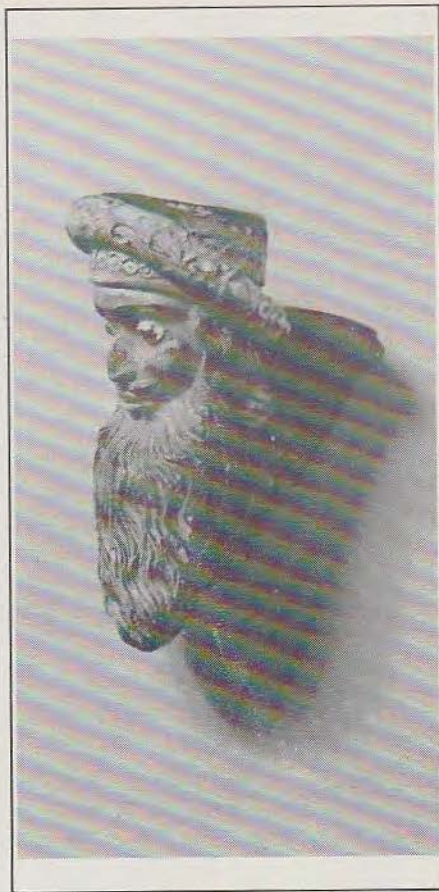

foto 3 ▲

afb. 5 ▼

Havelock, detail of an engraving

Politieke pijpen

Opvallend is het dat vele - met name Franse - pijpenfabrikanten in hun catalogi politieke en anderszins bekende personen afbeeldden. Ook valt op dat deze fabrieken tevens een sterk aanbod hadden van algemene karakterkoppen. Vaak betroffen het oosterse mannen, voorzien van een zware snor, een volle baard en een tulband. Aangezien afbeeldingen van de held Nana Sahib onbekend zijn, is het te verklaren dat de pijpen van de verschillende fabrieken voor wat betreft deze figuur dus behoorlijk verschillen.

Het afzetgebied van deze Franse pijpenmakers was net als hun collectie groot. Sommigen hadden verkoopkantoren in diverse landen van Europa, maar zelfs ook in Amerika. De pijp met de afbeelding van Nana Sahib moet haast wel uitsluitend een product zijn geweest voor de export, gezien de voorgaande geschiedenis. Met name de Engelse markt moet het afzetgebied zijn geweest. Hoewel aan Engeland zelf natuurlijk als eerste gedacht moet worden, is het niet onwaarschijnlijk dat ook in de koloniën, zoals India, de pijp een geliefd artikel werd.

De fabrikant

Over de fabriek van Gambier is al veel geschreven, maar over de firma A. Picard veel en veel minder...

Picard was een kleine fabriek in het Noord-Franse Rennes in Bretagne. De fabriek leverde een zeer hoogwaardige kwaliteit pijpen, die slechts zelden in de verzamelaarswereld te vinden zijn.

In Rennes zijn in het midden van de 19e eeuw twee pijpenfabrikanten werkzaam geweest. Deze staan beschreven in deel 65 van de serie 'Memoires de Bretagne'. Het boek van Bernard Lebeau verscheen in 1998 en handelt over 'la piperie Crétal-Gallard'.

De families Crétal en Gallard waren door hun familiebanden sterk met elkaar verbonden.

Jacques-François Crétal was van beroep pijpenhandelaar. Uit het tweede huwelijk van Jacques-François met Rose Désirée Guiteau werden vier kinderen geboren. De beide broers kozen de richting van hun vader. De oudste werd onder meer directeur van de pijpenfabriek. De andere werd fabrikant, en hierdoor werden ze in Rennes in zekere zin elkaars concurrenten.

De jongste broer, Auguste-Marie-René Crétal, associeerde zich met Eugène Pitre René Gallard. Dit werd een grote fabriek, die in de topjaren tussen de 10 en 20 miljoen pijpen op jaarbasis fabriceerde. We kunnen dus spreken van een succesvolle fabrikant. De pijpen van deze fabriek zijn gemerkt met 'Crétal & Gallard à Rennes'. Het doek voor deze firma viel in 1862, mede als gevolg van de industriële revolutie, maar ook als gevolg van de opkomst van meerschulm- en bruyèrepippen.

De CV van Crétal en Picard

De oudste broer, François Jean-Baptiste, werd behalve directeur van de pijpenfabriek ook pijpenhandelaar en advocaat. Dat blijkt althans uit een akte die is gedateerd op 1 december 1853. De akte verhaalt van de oprichting van een commanditaire vennootschap met Alexis Picard en F. Buttet. Voor de geplande uitbreiding van de fabriek van Crétal associeerde hij zich met A. Divel, de eigenaar van het voor uitbreiding beoogde terrein.

De toestemming tot oprichting van de vennootschap was iets eerder verleend, namelijk op 16 november 1853. Uit de toevoeging in de kantlijn blijkt dat Alexis Picard de stichters van de fabriek had opgevolgd, en uit de akte van 1 december 1853 blijkt dat Alexis Picard het beheer en de tekenbevoegdheid had verworven.

Of dat ook inhield dat de pijpen alleen nog met A. Picard gemerkt werden, is onbekend. In elk geval zijn pijpen, gemerkt met Crétal en Picard, tot op heden onbekend, en ook Crétal alleen komt niet voor. Ook het lot van deze fabriek was kort. Picard hield het slechts twee jaar langer vol dan Crétal en Gallard en sloot de poorten in 1864.

De pijp van Nana Sahib

Op de pijp van Nana Sahib staan, zoals gezegd, de drie initialen CPB in een ovaal op de onderkant van de pijp (*foto 6*). Gezien de samenwerking binnen de commanditaire vennootschap is het dus waarschijnlijk, dat de letters staan voor de namen van de drie vennoten, te weten Crétal, Picard en Buttet.

Gezien het korte bestaan van de fabriek is de pijp ook redelijk nauwkeurig te dateren. De pijp met de afbeelding van Nana Sahib moet in Rennes zijn vervaardigd tussen 1853 en 1864.

Besluit

De door de firma's Picard en Gambier vervaardigde pijpen van Nana Sahib zijn totaal verschillend. Toch betreft het in beide gevallen één en dezelfde persoon. Het zou kunnen zijn, dat Nana Sahib is afgebeeld in twee verschillende periodes van zijn leven. In dat geval heeft A. Picard Nana Sahib afgebeeld als officier van Indiase afkomst in het Engelse leger, compleet met uniform en westerse trekken. Gambier daarentegen beeldde hem af als verzetsstrijder, compleet met tulband en baard (*foto 3 en 4*). Zekerheid daarover bestaat echter - vanwege het tot op heden ontbreken van goede afbeeldingen uit deze periode - niet.

Tenslotte is het toch opvallend te concluderen dat een stuk tragedie uit de Engelse geschiedenis in de persoon van Nana Sahib is vereeuwigd door twee Franse pijpenfabrieken.

Foto's: Arjan de Haan, Hilversum